

Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)

Poslední Projekci obyvatelstva vydal ČSÚ před čtyřmi roky, v květnu 2009 (Projekce 2009). Základními vstupními údaji nové projekce (Projekce 2013) jsou počty obyvatel České republiky podle pohlaví a jednotek věku k 1. 1. 2013 (práh projekce), které navazují na výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Oproti předchozí projekci je v Projekci 2013 prodlouženo projektované období o dalších 35 let na rok 2100, resp. 1. 1. 2101. Projekce tak zachycuje úplnou historii prakticky všech dnes žijících generací. Projekce je zpracována v tradičních třech variantách (nízké, střední a vysoké), komponentní metodou podle jednotek věku v jednoletém kroku. Střední varianta je považována jako nejpravděpodobnější, nicméně výsledky je třeba interpretovat spíše ve smyslu vymezení očekávaného vývoje danými krajními variantami.

Cílem projekce je nastínit směr budoucího populačního vývoje a ukázat zejména na změny ve věkovém složení, které jsou neodvratitelné a které budou v případě České republiky velmi výrazné. Projekce, jejímž objektivním rysem je neurčitost, však nemůže předvídat náhlé působení vnějších vlivů, např. hluboké ekonomické krize, výrazné změny v systému sociálních opatření či epidemie nemocí, které mohou z krátkodobého hlediska ovlivnit úroveň úmrtnosti či plodnosti. Proto je nutné výsledky projekce chápat vždy podmíněně a interpretovat je ve vztahu k vstupním parametrům.

V základních trendech jednotlivých složek budoucího populačního vývoje se nová projekce neliší od těch, se kterými uvažovala Projekce 2009. Projekce počítá s dalším snižováním hladiny úmrtnosti, v dlouhodobém pohledu s kladným migračním saldem a ve střední a vysoké variantě se zvýšením úrovně plodnosti.

Tab. 1 Základní parametry projekce

Rok	Úhrnná plodnost			Naděje dožití (muži / ženy)			Saldo migrace		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2012*	1,45	1,45	1,45	75,0 / 80,9	75,0 / 80,9	75,0 / 80,9	10 293	10 293	10 293
2015	1,45	1,45	1,45	75,6 / 81,4	75,8 / 81,6	75,9 / 81,8	-996	8 934	18 864
2030	1,45	1,50	1,52	78,2 / 83,8	79,5 / 85,1	80,6 / 86,1	2 226	11 659	21 110
2050	1,45	1,56	1,61	81,1 / 86,2	83,0 / 88,0	84,6 / 89,3	5 571	14 384	23 291
2100	1,45	1,56	1,61	84,2 / 88,8	86,6 / 91,1	88,4 / 92,9	10 350	17 671	25 400

* reálná data

SCÉNÁŘ PROJEKCE 2013

Plodnost

V oblasti scénáře vývoje plodnosti je nová Projekce 2013 méně optimistická, co se týče pozitivního vývoje rostoucí plodnosti, než projekce předcházející. Ta byla sestavována v době výrazného růstu plodnosti. Zatímco v roce 2005 (a v celém desetiletém období od roku 1995) byla úhrnná plodnost pod hranicí 1,3 dítěte na jednu ženu (tzv. lowest-low fertility), v roce 2008 se dostala na hranici 1,50 dítěte na jednu ženu. Víze budoucnosti byla proto v tomto směru (a z dnešního pohledu) relativně optimistická. Očekávalo se, že počínající ekonomická krize nebude dlouhodobá, a že ovlivní úroveň plodnosti v ČR pouze krátkodobě. Ani po čtyřech letech se však úroveň plodnosti nevyrovnala situaci z roku 2008. Po krátké stagnaci těsně pod úrovní 1,50 nevzrostla, ale naopak klesla na 1,43 dítěte na jednu ženu v roce 2011. Teprve v roce 2012 byl zaznamenán mírný meziroční růst na 1,45 dítěte na jednu ženu. Předběžné výsledky za první čtvrtletí roku 2013 však oživení růstu plodnosti nesignalizují.

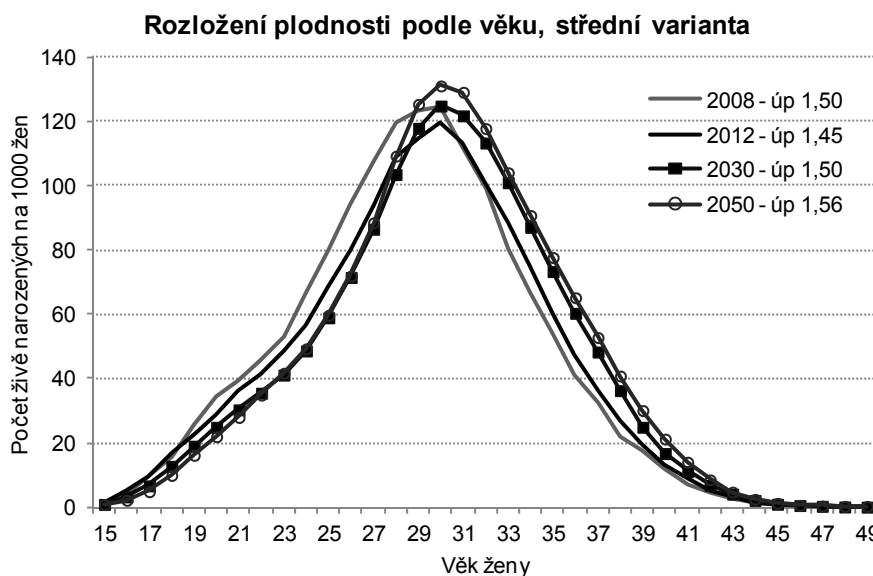
Předpoklad postupného, avšak ne příliš výrazného, zvyšování úhrnné plodnosti je v Projekci 2013 zakotven pouze do střední a vysoké varianty. Nízká varianta odráží možný scénář stabilizace úhrnné plodnosti na současné výši (1,45). Všechny varianty nicméně očekávají další nárůst průměrného věku matek při porodu, a to oproti stávající hodnotě 29,8 let o 0,6-1,3 roku v závislosti na variantě.

Scénář vývoje plodnosti v nejbližších třech letech je u všech variant shodný: předpokládá neměnnou úroveň úhrnné plodnosti (1,45 jako v roce 2012) s mírně rostoucím průměrným věkem matek.

V dalších letech by měly pokračovat trendy posledního desetiletí: snižování úrovně plodnosti u žen mladších (do 28 let) a nárůst plodnosti u žen starších, zejména nad 35 let věku. Do roku 2030 projekce očekává nárůst úrovně plodnosti ve střední variantě na 1,50 dítěte na jednu ženu a na 1,52 ve variantě vysoké.

V druhém projekčním období (2031-2050) jsou očekávané změny ve struktuře plodnosti již méně výrazné. Dominance starších věkových skupin na úrovni plodnosti se ale ještě o něco zvýší, a mělo by dojít také k dalšímu snížení plodnosti u nejmladší věkové skupiny. Střední varianta počítá s plynulým růstem úhrnné plodnosti na 1,56 dítěte na jednu ženu (s průměrným věkem matek 30,8 let), vysoká varianta s cílovou hodnotou 1,61 (s průměrným věkem matek 31,0 let). Takto obdobně (úhrnná plodnost 1,60 v roce 2050 a 1,62 v roce 2060) vidí vývoj plodnosti v ČR také zatím poslední projekce Eurostatu (EUROPOP 2010). Po zbývajícím období (2051-2100) je u všech variant Projekce 2013 úroveň specifických měr plodnosti zafixována na úrovni roku 2050.

Předpoklady nové projekce jsou spojeny s úvahou postupné stabilizace nového modelu reprodukčního chování v ČR. Plodnost žen v České republice by, podobně jako v jiných střeoevropských státech jako Německo, Rakousko, Švýcarsko, zůstala dlouhodobě na nižší celkové úrovni (úhrnná plodnost 1,4-1,6 dítěte na jednu ženu). Některým vyspělým státům severní a západní Evropy (Nizozemí, Švédsko) by se přiblížila pouze v oblasti rozložení věkově specifických měr, nikoli v úrovni celkové výše plodnosti (ve vyspělých oblastech úhrnná plodnost 1,8-2,1 dítěte na jednu ženu). Těžiště plodnosti by mělo nadále zůstat kolem věku 30 let, s mírným navýšením ročních maximálních hodnot specifických fertilit (nad 130 % ze současných 120 %).

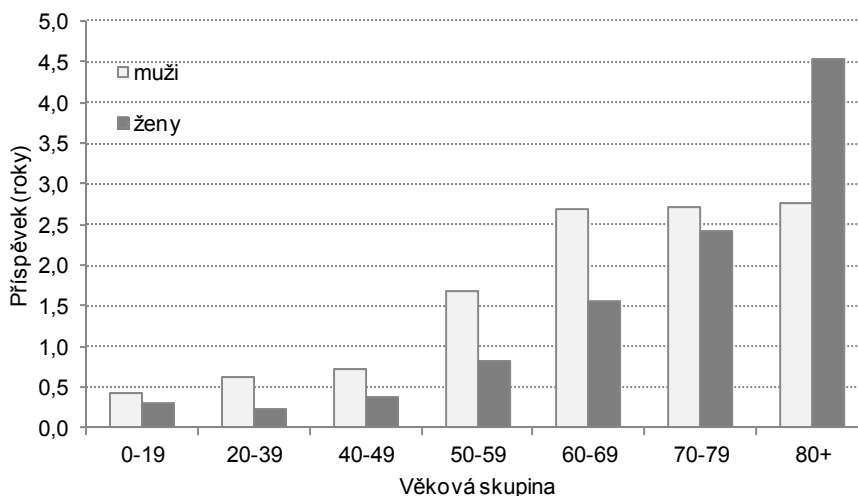

Úmrtnost

Ve všech variantách projekce po celé sledované období je očekáván růst naděje dožití při narození, tedy střední délky života. Úroveň naděje dožití při narození dosažená v letech 2010-2012 se od předpokladů Projekce 2009 lišila minimálně, proto pro první období projekce (do roku 2030) zůstaly cílové parametry obdobné. V dalším období projekce je růst střední délky života zakomponován pomalejší.

Ve střední variantě projekce se očekává růst střední délky života ze současných 75,0/80,9 let na 79,5/85,1 let v roce 2030, a dále, již pozvolněji na 83,0/88,0 let v roce 2050. Do konce projekčního období by se střední délka života navýšila u mužů na 86,6 let, u žen na 91,1 let. V nízké variantě je zakomponován nižší růst naděje dožití při narození, a to v horizontu na 84,2 let, resp. 88,8 let, ve vysoké naopak vyšší (na cílovou hodnotu 88,4 let a 92,9 let). Projekce dále počítala s tím, že ke změně naděje dožití při narození nejvíce přispěje zlepšení úmrtnosti mužů ve věku nad 60 let, u žen zejména nad 80 let. Výraznější zlepšování úrovně úmrtnosti je očekáváno u mužů.

Příspěvky věkových skupin ke změně naděje dožití mezi roky 2012 a 2100, střední varianta

Zahraniční migrace

Vývoj migrace je jen obtížně předvídatelný, a to vzhledem k její silné vnější podmíněnosti (legislativní opatření, ekonomická situace v ČR a v potenciálních zdrojových zemích). Do určité míry je problematická i její samotná statistika (změny v okruhu osob zahrnutých do statistiky, změny zdrojů dat pro ČSÚ, evidence vystěhovalých českých občanů). V letech 2010 a 2011 saldo zahraničního stěhování odpovídalo nejlépe nízké variantě Projekce 2009 (15 tis.), když bylo zaznamenáno saldo 15,6 tis. a 16,9 tis. osob. V roce 2012 pak přibýlo zahraniční migrací pouze 10,3 tis. nových obyvatel. Pokračující ekonomická krize, data za první měsíce roku 2013 a připravované (restriktivnější) legislativní opatření k zahraniční migraci přitom zakládají podklad pro předpoklad nižší úrovně migračního salda, včetně možného, byť přechodného, období se záporným saldem zahraniční migrace.

V Projekci 2013 je zahraniční migrace založena na očekávaném objemu zahraniční imigrace a očekávaných mírách vystěhování do zahraničí. Vzhledem k velké fluktuaci empirických hodnot je očekávaná imigrace a emigrace rozložena podle struktur, které odpovídají průměru za období 2002-2012, a jsou ponechány fixní po celou dobu projekce.

Základní premisou je migrační atraktivita ČR, je předpokládána imigrace ze zahraničí v objemu 20-40 tis. ročně v závislosti na variantě. Výsledné saldo zahraniční migrace, jakožto odraz očekávané imigrace a míry emigrace, se ve střední variantě pohybuje od 8,6 tis. do 17,7 tis. v horizontu projekce, ve vysoké od 18,6 tis. do 25,4 tis. V nízké variantě se saldo zahraniční migrace v prvních letech projekce pohybuje v záporných číslech, do konce projekce pak vzroste na 10,4 tis. osob.

OČEKÁVANÝ VÝVOJ POČTU OBYVATEL A PŘIROZENÉ MĚNY

Základním výstupem z projekce obyvatel je početní velikost populace a její složení podle pohlaví a věku v jednotlivých letech. V letech 1994-2002, po desetiletích růstu, se počet obyvatel České republiky snižoval. S výjimkou roku 2001, kdy bylo záporné i saldo zahraniční migrace, byl příčinou úbytek přirozenou měnou. V roce 2003 se situace vrátila zpět a počet obyvatel se začal zase zvyšovat, a to i přes další úbytky přirozenou měnou. Ty trvaly až do roku 2005. Saldo zahraniční migrace však bylo tak vysoké, že přirozené úbytky převyšovalo. Od roku 2006 počet narozených dětí převyšuje počet zemřelých osob, i tak je nadále zvyšování celkového počtu obyvatel především výsledkem kladné bilance zahraniční migrace.

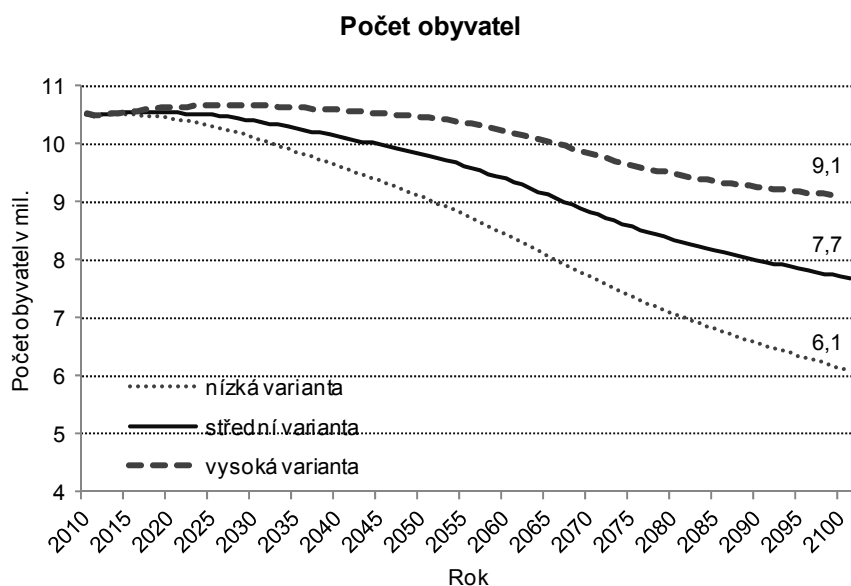
Naplní-li se předpoklady budoucího vývoje plodnosti, úmrtnosti a migrace, růst počtu obyvatel ČR bude v blízké budoucnosti vystředán populačním úbytkem. Podle střední varianty projekce se bude počet obyvatel plynule zvyšovat do roku 2018, kdy dosáhne 10,54 mil. osob. Podle vysoké varianty bude populační růst trvat o desetiletí déle, nejvyšší počet obyvatel (10,66 mil.) bude v ČR žít na

počátku roku 2027. Veškeré přírůstky budou zaznamenány díky stěhování. Podle výsledků projekce byl rok 2012 posledním rokem, kdy populace České republiky rostla také přirozenou měnou. Nízká varianta projekce, díky stagnující nízké plodnosti a zápornému migračnímu saldu na počátku projekce, předkládá scénář dlouhodobého snižování početní velikosti populace ČR, a to již od prvního roku projekce.

Tab. 2 Počet a pohyb obyvatel, střední varianta

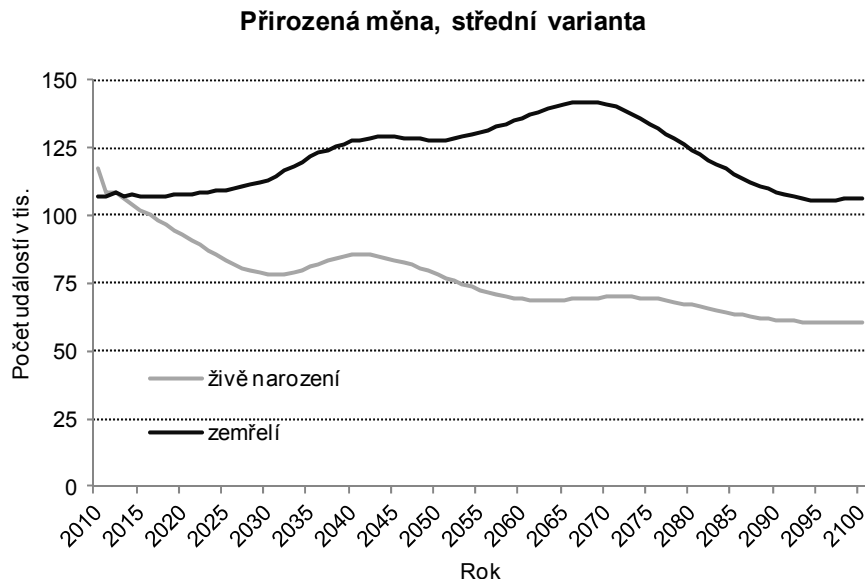
	Počet obyvatel v tis. (stav 1.1.)									
	2011	2021	2031	2041	2051	2061	2071	2081	2091	2101
Celkem	10 487	10 528	10 374	10 098	9 778	9 337	8 781	8 308	7 965	7 684
Muži	5 147	5 175	5 097	4 967	4 825	4 611	4 347	4 139	3 987	3 854
Ženy	5 340	5 353	5 276	5 130	4 953	4 726	4 434	4 169	3 978	3 829
	Pohyb obyvatel a přírůstky/úbytky v tis. (průměr let)									
	2011-2020	2021-2030	2031-2040	2041-2050	2051-2060	2061-2070	2071-2080	2081-2090	2091-2100	
Živě narození	101,3	83,5	81,6	82,6	72,5	69,1	68,9	63,6	60,5	
Zemřelí	107,3	110,0	121,6	128,3	131,5	140,3	132,5	114,9	106,1	
Přirozený přírůstek	-6,0	-26,5	-40,0	-45,8	-59,0	-71,2	-63,7	-51,3	-45,6	
Saldo migrace	10,2	11,1	12,4	13,8	14,9	15,6	16,3	17,0	17,5	
Celkový přírůstek	4,1	-15,4	-27,6	-32,0	-44,1	-55,6	-47,3	-34,3	-28,1	

V horizontu projekce 1. 1. 2101 bude počet obyvatel České republiky o 13-42 % nižší než na prahu projekce. Ze současných 10,52 mil. to znamená pokles na 6,1-9,1 mil. Nejvýraznější úbytky jsou očekávány v období 2050-2080.

Počet živě narozených dětí již dosáhl svého vrcholu v roce 2008 (119,6 tis.). V dalších letech roční počty živě narozených dětí klesaly a situace by se neměla změnit až do počátku 30. let tohoto století, kdy je očekáváno lokální minimum počtu narozených dětí, ve střední variantě na úrovni 78 tis. Následný růst vyvrcholí kolem roku 2040 malou sekundární vlnou porodnosti (85 tis.), která bude odrazem vyššího počtu dětí narozených počátkem století. Poté by měl následovat pravidelný pokles (v letech 2060-2075 spíše stagnace) až na roční počty narozených kolem 60 tis. koncem projektovaného období. V krajních variantách projekce jsou tendence vývoje počtů živě narozených dětí obdobné, liší se pouze výší zaznamenaných hodnot.

I přes rostoucí naději dožití ve všech variantách projekce je očekáván růst počtu zemřelých, zrychlený ve třicátých letech, kdy věkem nejvyšší úmrtností budou procházet silné poválečné ročníky narozených. Následující stagnaci vystřídá v padesátých a šedesátých letech opět rostoucí trend počtu zemřelých s vrcholem kolem roku 2070 (140 tis. zemřelých ročně). Následný pokles vrátí počty zemřelých na úroveň, kterou zaznamenáváme v současné době (97-115 tis. osob).

OČEKÁVANÝ VÝVOJ VĚKOVÉHO SLOŽENÍ

Současné věkové složení populace ČR se vyznačuje relativně nízkým počtem a podílem dětí, silným zastoupením osob v ekonomicky aktivním věku a zatím nepříliš vysokým počtem a podílem osob ve vyšším věku. Budoucí vývoj věkové struktury však bude dynamický, a to ve směru výrazného stárnutí populace.

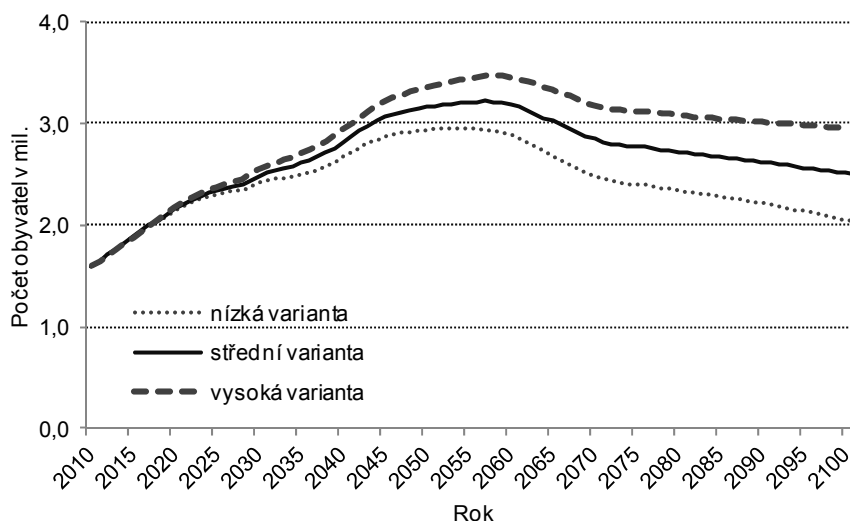
Nízká úroveň porodnosti po roce 1993 vedla k prohloubení poklesu počtu a podílu dětí v populaci, který, po růstu v sedmdesátých letech, začal zhruba v polovině osmdesátých let. Mírný vzestup počtu narozených dětí, ke kterému došlo v letech 2002 až 2008, se zastavením poklesu absolutního a relativního počtu dětí do 15 let věku projevil až v roce 2008, resp. 2009. Přestože počet a podíl dětí v současné době roste, je stále nižší než na počátku století (16 %), a podle projekce této úrovně již nikdy nedosáhne. Budoucí vývoj podílu dětské složky populace bude odrážet vlny zvýšené porodnosti. Poslední vlna zvýšené porodnosti z minulého desetiletí povede k růstu podílu dětí do 15 let v populaci až do roku 2019 na 15,4 %. V dalších dvaceti letech by měl podíl dětí klesnout na 12,1 %. Po zbytek hodnoceného období bude zastoupení dětí v populaci kolísat v úzkém pásmu 12-13 %.

Významnější změny nastanou u věkové skupiny 15-64letých. Počet obyvatel v produktivním věku pravděpodobně dosáhl svého maxima v roce 2009 (7,43 mil. k 1.1.). V dalším období lze očekávat celkový klesající trend, i když v určitých obdobích (dvacátá a šedesátá léta) půjde spíše o stagnaci. Nejrychlejší pokles nastane do roku 2020 (na 6,69-6,82 mil. k 1.1.), kdy budou tuto věkovou kategorii opouštět silné ročníky narozených koncem 40. let a v první polovině 50. let minulého století a naopak vstupovat do ní budou děti z populačně slabých ročníků, narozené na přelomu 20. a 21. století. Další intenzivnější redukce počtu osob v produktivním věku začne na konci třicátých let tohoto století, a to v souvislosti s přechodem osob z početně silných ročníků 70. let minulého století, a dále z ještě relativně početných ročníků let osmdesátých, přes hranici 65 let. Počet osob ve věku 15-64 let se tak podle střední varianty mezi roky 2040 a 2060 sníží z šesti na pět milionů, po krátké stagnaci až na 4,25 mil. v horizontu projekce. Podíl osob v produktivním věku klesne ze současných 70 % na 55 % koncem století.

K největším změnám dojde bezesporu v seniorské kategorii 65 a více let. Počty osob ve vyšším věku jsou v posledních letech již ovlivněny přechodem početně silnějších generací z let 2. světové války do věku 65 a více let. Tohoto věku dosáhly již také osoby z prvních silných poválečných ročníků

narozených. A obyvatel v tomto věku bude výrazně přibývat i v následujících desetiletích. V růstu jejich počtu se budou odrážet zejména nepravidelnosti věkové struktury a očekávané další prodloužování naděje dožití. Absolutně se může počet osob ve věku 65 a více let do roku 2057, kdy by měl kulminovat, téměř zdvojnásobit ze současných 1,7 mil. na 3,2 mil. Do konce prognózovaného období lze očekávat pokles počtu seniorů na 2,5 mil. osob, na počet stále výrazně převyšující současnou úroveň (o necelý milion). Základním rysem vývoje obyvatelstva České republiky v nadcházejících desetiletích tak bude jednoznačně progresivní stárnutí. Relativní zastoupení seniorů v populaci se zvýší z dnešní jedné šestiny až na jednu třetinu.

Počet obyvatel nad 65 let věku

Stárnutí populace je dobře zřetelné i z vývoje ukazatele průměrného věku obyvatel České republiky. Ten na prahu projekce činil 41,3 let, v následujících pěti desetiletích podle všech variant výrazně poroste. Na konci století by se měl průměrný věk obyvatele České republiky pohybovat na úrovni 50 let.

Rozdílný vývoj velikosti základních věkových skupin povede k výrazným změnám v jejich relacích. Poměr velikosti skupin 65 a víceletých a dětí ve věku do 15 let udává index stáří. Situace, která je typická pro věkovou skladbu populace ČR od roku 2007, kdy skupina osob ve věku 65 a více let početně převyšuje skupinu dětí do 15 let věku, by se již změnit neměla. Index stáří v budoucnu navíc výrazně poroste ze současných 113 seniorů připadajících na 100 dětí. Před polovinou 20. let by měl index stáří překročit hranici 150, o deset let později úroveň 200, a celou druhou polovinu tohoto století by se měl pohybovat nad hranicí 250 seniorů na 100 dětí s vrcholem 277 seniorů na 100 dětí k 1. 1. 2063.

Tab. 3 Charakteristiky věkového složení populace, střední varianta

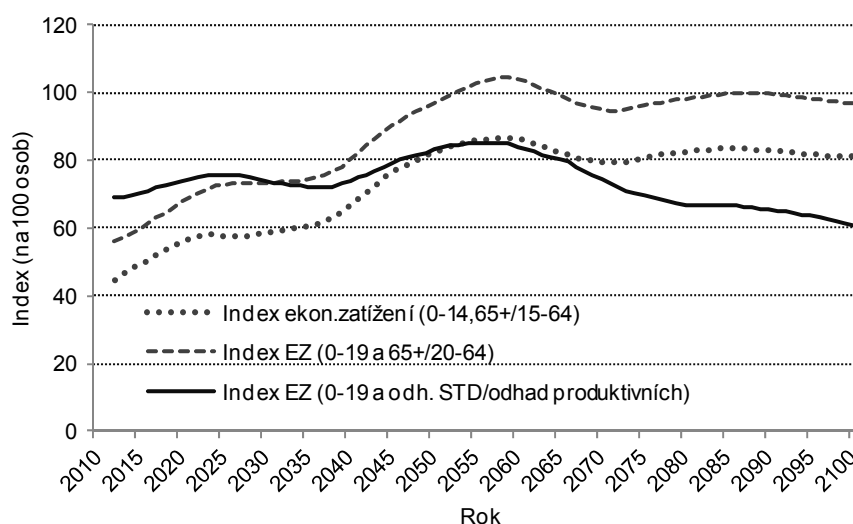
	2011	2021	2031	2041	2051	2061	2071	2081	2091	2101
Počet obyvatel v tis. ve věku:										
0-14 let	1 522	1 613	1 332	1 231	1 262	1 144	1 061	1 055	996	937
15-64 let	7 328	6 710	6 525	5 990	5 342	5 029	4 902	4 545	4 359	4 248
65+ let	1 637	2 205	2 516	2 876	3 174	3 163	2 818	2 708	2 610	2 499
Průměrný věk	40,9	43,2	45,9	47,8	48,9	49,8	49,8	49,3	49,5	49,8
Index stáří (65+/0-14)	107,6	136,7	188,9	233,6	251,5	276,4	265,5	256,7	262,1	266,7
Index ek.zatížení (0-14,65+/15-64)	43,1	56,9	59,0	68,6	83,0	85,6	79,1	82,8	82,7	80,9
Index ek.zatížení B (0-19,65+/20-64)	55,4	69,1	73,3	82,2	98,2	103,3	94,5	98,5	99,3	96,6
Index ek.zatížení (odhad STD)*	68,1	74,4	73,3	74,8	83,8	83,3	73,0	66,7	65,1	60,4

* vymezení produktivní a neproduktivní složky odráží posunující se věkovou hranici nároku na starobní důchod

K charakterizování ekonomického zatížení se zpravidla používá index, porovnávající počet osob v ekonomicky neaktivním a aktivním věku. Vzhledem k prodlužující se době vzdělávání je obvykle používané vymezení „produktivního“ věku 15-64 let méně vhodné než vymezení věkem 20-64 let. Rostoucí tendence ekonomického zatížení je však v obou případech věkového vymezení stejná. Index ekonomického zatížení se bude intenzivně zvyšovat zejména v období 2035-2060 a to až k hodnotě 100. Směřuje tedy k početnímu vyrovnání obou skupin – osob ve věku do 20 let a nad 65 let na straně jedné a osob ve věku 20-64 let na straně druhé.

Korektnější přístup vyžaduje odhadnout produktivní a neproduktivní složku populace. Částečně zpřesnit velikosti obou složek populace lze stanovením hranice přechodu mezi oběma složkami na konci aktivní ekonomické činnosti na základě nároku odchodu do důchodového věku¹. Přijatá novela zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění vymezuje postupné prodlužování věku odchodu do starobního důchodu. Navazuje na předchozí novely tak, že po dosažení nároku na starobní důchod ročníku narození 1977 ve věku 67 let pro obě pohlaví a bez ohledu na počet vychovaných dětí, se důchodový věk dále každoročně prodlužuje o 2 měsíce. Stanoví se tak, že u narozených po roce 1977 se k věku 67 let přičte takový počet kalendářních měsíců, který odpovídá dvojnásobku rozdílu mezi rokem narození pojištěnce a rokem 1977. Výpočet indexu ekonomického zatížení pro takto definované skupiny aktivních a neaktivních osob ukazuje na jeho plynulý nárůst ze současných 69,1 % na 75,8 % v roce 2025, následovaný poklesem do roku 2036 (72,1 %). V dalším dvacetiletí dojde k jeho výraznému zvýšení na hodnotu 85,0 % v roce 2056. Poté bude index ekonomického zatížení stejně rychle klesat, po stagnaci v osmdesátých letech se postupně sníží až na 60,4 %, tedy pod současnou úroveň.

Indexy ekonomického zatížení

Posun věkové hranice pro odchod do důchodu také výrazně ztlumí nárůst počtu osob s nárokem na starobní důchod. Nejvíce osob v důchodovém věku lze očekávat na počátku padesátých let, kdy jejich počet může dosahovat ke 2,8 mil. osob, tedy o půl milionu více v porovnání se stavem 1. 1. 2013 (2,23 mil. osob). Následující očekávané úbytky těchto osob, nejvýraznější v průběhu šedesátých a sedmdesátých let však mohou počet osob s nárokem na důchod snížit v horizontu projekce až na úroveň 1,6 mil.

¹ Odhad byl proveden z výsledků projekce zvlášť pro muže a bezdětné ženy podle Přílohy k zákonu č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a § 32 zákona. V klíčových letech (při celočíselném věku nároku na starobní důchod) a odpovídajícím ročníku narození byl vypočten počet osob v důchodovém věku, v mezidobí byl počet odhadnut lineární interpolací. Počet osob v produktivním věku byl získán odečtením „důchodců“ od obyvatel ve věku 20 a více let.